

Op weg naar het Rawls-Tinbergen-criterium

De standpunten inzake de gewenste inkomensverdeling zijn de laatste tijd onderhevig aan een proces van convergentie. Dit blijkt uit het „merkwaardig eensgezinde SER-advies” 1) dat op 15 september 1978 over deze materie werd uitgebracht en uit een in september 1979 verschenen publikatie van de (aan de VVD gelieerde) Teldersstichting, waarin een commissie onder voorzitterschap van de Groningse econoom dr. S. K. Kuipers kiest voor een door Rawls geïntroduceerd „difference principle” als norm voor een rechtvaardige inkomensverdeling 2).

Nu had de SER zich het jaar tevoren uitgesproken voor een andere norm, namelijk voor het *criterium van Tinbergen*. Zoals bekend houdt het criterium van Tinbergen in, dat iedereen even gelukkig dient te zijn voor zover dat geluk bepaald wordt door economische factoren, met name door „arbeidsinspanning” en „inkomen”. In meer economische terminologie streeft Tinbergen een egalisatie van het *nut* na. Wanneer iemand zich onevenredig inspannt, d.w.z. werk doet dat door hem (subjectief) als zwaar wordt ervaren, heeft dat een negatieve invloed op zijn nut. Deze negatieve invloed mag dan gecompenseerd worden door een extra inkomen dat zo hoog is dat de negatieve invloed van de arbeidsinspanning geheel wordt geneutraliseerd. Tinbergen kiest dus voor compenserende inkomensverschillen. Alle andere inkomensverschillen, bijvoorbeeld die welke het gevolg zijn van een schaars talent, voldoen echter niet aan zijn criterium.

De Teldersstichting heeft hierop geantwoord met een voorstel tot invoering van het *Rawls-criterium*. Rawls is een contractist, die ervan uitgaat dat die inkomensverdeling rechtvaardig is, welke is gebaseerd op een „sociaal contract”. Het gaat hierbij niet om een sociaal contract dat in feite is afgesloten, maar om een denkbeeldig contract, dat de individuen *zouden hebben* afgesloten als aan ten minste twee voorwaarden zou zijn voldaan:

- de individuen worden in staat gesteld hun relatieve inkomensposities via een sociaal contract te bepalen;
- zij sluiten het contract af op het moment dat zij nog niet weten wat hun eigen kans is op een bepaald inkomen.

Vooraf de laatste veronderstelling is volgens Rawls van wezenlijk belang. Indien een individu immers weet, dat hij

tot de kansrijken behoort, zal hij nimmer een contract afsluiten dat weliswaar rechtvaardig is maar dat zijn kansen op een hoog inkomen teniet doet. Hij zal alleen aan een sociaal contract meewerken „behind a veil of ignorance”.

De rechtvaardige inkomensverdeling, die uit het imaginaire sociaal contract zou voortvloeien, is volgens Rawls gebaseerd op het „difference principle”, hetgeen inhoudt dat inkomensverschillen alleen gerechtvaardigd zijn indien daardoor het (absolute) inkomen van de minstbedeelden in de samenleving wordt gemaximaliseerd. Inkomensverschillen die geen positieve invloed hebben op het inkomen van de allerarmsten voldoen dus niet aan het Rawls-criterium.

Op het eerste gezicht is er een wereld van verschil tussen het criterium van Rawls en dat van Tinbergen. Dit is ook de mening van de belangrijkste voorvechters zelf. Kuipers en de zijnen doen hun pleidooi voor het Rawls-criterium vergezelen van een harde aanval op het Tinbergen-criterium, dat zij als partieel en anti-individualistisch afwijzen. In zijn weerwoord (*NRC Handelsblad*, 11 december 1979) snijdt Tinbergen van hetzelfde laken een pak door, op zijn beurt, te betogen dat het Rawls-criterium ingewikkeld en onduidelijk is, zodat het Tinbergen-criterium de voorkeur verdient.

Het is een typisch gevecht om des keizers baard, want onder bepaalde voorwaarden is de uitkomst van beide criteria precies hetzelfde. Dit kan gemakkelijk worden gedemonstreerd. Vervangen wij, aangezien wij geen juristen zijn maar economen, het woord „inkomen” door het woord „nut”. Stellen wij vervolgens, voor een ogenblik, dat nutsverschillen tussen de individuen onderling niet van invloed zijn op de hoogte van het gemiddelde nut. Gaan wij ten slotte volgens het Rawls-criterium te werk en maximaliseren wij dus het nut van de minstbedeelden. Het is gemakkelijk in te zien dat wij dan de inkomensverdeling steeds weer moeten veranderen totdat het nutsniveau van alle individuen

is geëgaliseerd, d.w.z. totdat aan het criterium van Tinbergen is voldaan.

De uitkomst van beide criteria is echter niet meer identiek als wij ervan uitgaan dat nutsverschillen wél van invloed zijn op het gemiddelde nut. Deze situatie is bijvoorbeeld actueel ingeval door nutsverschillen extra productieve prestaties worden uitgelokt waardoor *ieders* nut wordt vergroot, ook het nut van de minstbedeelden. In dit geval is een ongelijke nutsverdeling wél rechtvaardig op grond van het criterium van Rawls doch *niet* rechtvaardig op basis van het criterium van Tinbergen.

Welke verdeling moeten wij nu kiezen? Laten wij het de grote uitvindende zelf vragen. Tinbergen 3) houdt in dit geval niet onverkort vast aan zijn eigen criterium. De ongelijke nutsverdeling noemt hij „optimaal” en de gelijke nutsverdeling noemt hij „rechtvaardig”. De beide verdelingen kunnen door de individuen worden gesubstitueerd.

Maar ook Rawls houdt in dit geval niet onverkort vast aan zijn „difference principle”. Buchanan 4) heeft met tal van argumenten aangetoond dat Rawls in feite *elke* inkomensverdeling rechtvaardig acht waartoe de individuen zouden besluiten „behind a veil of ignorance”. Deze idee van Buchanan kan verder worden uitgewerkt. Het blijkt dan dat de individuen geen sociaal contract zullen afsluiten op basis van het „difference principle” maar op basis van het Tinbergen-criterium, mits hun nut niet alleen afhangt van hun eigen inkomen maar ook van het inkomen van hun buurman.

Kortom, juist een sociaal contract à la Rawls kan een inkomensverdeling à la Tinbergen opleveren. Wij zijn duidelijk op weg naar het Rawls-Tinbergen-criterium.

1) Zie hierover de tweede druk van *Het bieftuk-socialisme en de economie*, Utrecht, 1979, blz. 156-161.

2) *Een liberale visie op de verdeling van inkomen en vermogen*, Geschrift van de Prof. Mr. B. M. Teldersstichting, 's-Gravenhage, 1979.

3) J. Tinbergen, *Income distribution, analysis and policies*, Amsterdam, 1975, blz. 132-133.

4) J. M. Buchanan, *Freedom in constitutional contract*, Texas, 1977, hfst. 6, 9, 10 en 14.